

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЛІКАРЯ

в процесі вивчення гуманітарних дисциплін

ЮСЕФ Ю. В.

УДК 378:614.2-057.875

СУЧАСНА соціальна концепція комунікативної культури висуває високі вимоги до людини, зокрема до її фахової підготовки, у плані успішної її діяльності в різних комунікативних системах. Сьогодні недостатньо обмежитися лише спеціальними знаннями, уміннями та навичками: час вимагає формування сучасного фахівця як мовної особистості. Серед багатьох професій саме лікар має найбільш глибоко усвідомлювати місце й роль комунікації як засобу реалізації й координації професійної діяльності. Загальновідомо, що повагою та довірою пацієнтів користуються ті лікарі, які володіють методами вербального переконання й ураховують психологічні особливості особистості хворого та його стану, діагнозу захворювання. Провідне місце тут посідає мова як засіб спілкування, тобто професійні й соціальні потреби зумовлюють необхідність ґрунтовного дослідження проблеми формування комунікативної культури майбутніх лікарів засобами гуманітарних дисциплін унаслідок її нерозробленості. Отже, формування високопрофесійного, комунікативно компетентного лікаря нової генерації, якого можна назвати мовною особистістю, є важливим завданням професійної медичної освіти. Це вимагає пошуку ефективної системи формування комунікативної культури студентів медичних університетів, що здатна забезпечити результативність оволодіння мовними, мовленнєвими, комунікативними знаннями, уміннями й навичками з метою активного спілкування в навчально-професійній сфері.

Метою нашої статті є визначення ролі гуманітарних дисциплін у формуванні комунікативної культури лікарів.

Ми глибоко переконані, що освіта лікаря, який займається лікувальною практикою, не повинна й не може бути обмежена одним лише комплексом професійних медичних знань, хоча їм належить, безсумнівно, найважливіше й першорядне місце. Загальновідомо, що певний час гуманітарна освіта була обов'язковою для лікаря: лікарі навіть допускалися до медичної діяльності, лише маючи ступінь бакалавра мистецтв.

Тенденція до осмислення комунікативної культури як самостійного предмета міждисциплінарних досліджень відображена в наукових працях загальнотеоретичного плану, де узагальнені результати досліджень, здійснених у межах різних наукових шкіл, напрямів, підходів з метою побудови загальної теорії комунікації (М. Василик, Л. Землянова, В. Кашкін, Г. Почепцов та ін.).

Аналіз філософської, культурологічної, психологічної та педагогічної наукової літератури свідчить про те, що досліджувана проблема розглянута вченими з різних аспектів, а саме: визначення рівня комунікативності (К. Ушинський, П. Блонський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.); філософії комунікації (К.-О. Апель, М. Рідель, Ю. Хабермас, К. Ясперс, М. Бубер, О. Больнов та ін.); філософсько-методологічного підходу до проблеми комунікативної культури як важливого компонента загальної культури особистості (В. Андрущенко, М. Михальченко, Л. Коган, О. Арнольдів та ін.); виявлення загальних закономірностей і механізмів спілкування (Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, Л. Виготський, Б. Ломов, В. М'ясищев, Б. Паригін, С. Рубінштейн та ін.).

Вагомий внесок в обґрунтування проблеми формування комунікативної культури зро-

били Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, О. Добрович, О. Дусавицький, О. Касьянов, В. Тернопільська, Е. Яценко, у роботах яких досліджена культура міжособистісних відносин та засоби гуманізації міжособистісного спілкування під час навчально-виховного процесу. Водночас, незважаючи на інтенсивність і різноплановість наукового пошуку в цьому напрямі, жодне з наявних досліджень не вирішує в повному обсязі проблему формування комунікативної культури майбутніх лікарів через відсутність в теоретико-практичній базі компонентів, які б забезпечували його особистісну спрямованість, сприяли формуванню в майбутніх лікарів комунікативної культури.

Рада Європи з питань освіти визначила п'ять основних груп компетенцій, які нададуть молодому поколінню шанс на успіх у подальшому житті:

1) політичні та соціальні компетенції, які забезпечують здатність молодій людині брати на себе відповідальність за прийняті рішення, активно виступати за розв'язання всіх дискусійних міжнародних питань ненасильницьким шляхом;

2) моральні компетенції, які пов'язані з готовністю особи в умовах багатокультурного суспільства дотримуватися моральних норм взаємовідносин з іншими людьми (виявлення толерантного, поважного ставлення до представників інших національностей та їхніх народних традицій, релігійних віросповідань та ін.);

3) мовні компетенції, що відображають засвоєння людиною комунікативної культури, кількох іноземних мов, тобто здатність безперешкодно спілкуватися з іншими людьми;

4) інформаційно-технологічні компетенції, пов'язані з оволодінням сучасних технологій, умінь адекватно й критично оцінювати запропоновану інформацію;

5) самоосвітні та самовиховні компетенції, які забезпечують прагнення людини безперервно навчатися та всебічно самовдосконалюватися протягом усього життя [1].

Як бачимо, серед ключових названо мовні компетенції, що допомагають соціалізації лю-

дини, її професійному становленню. Мовна підготовка студентів-медиків забезпечується вдосконаленням знань з рідної, державної та однієї або кількох іноземних мов, а також латинської мови, що значною мірою сприяє ефективному професійному спілкуванню.

Підвищення уваги до людського чинника вимагає посилення гуманітаризації освіти майбутнього лікаря в загальній системі його підготовки у вищих навчальних закладах як одного з найважливіших напрямів не лише подальшого прогресу вищої школи, але й гуманізації всього нашого суспільства. Гуманітаризація освіти постає важливою соціальною проблемою, розв'язання якої передбачає підготовку майбутніх фахівців як творчих особистостей, які ввібрали кращі традиції світової й вітчизняної культури та самоусвідомлюють єдність і різноманіття природного й соціального світу. Формування професійних знань майбутнього лікаря та навичок його діяльності повинне здійснюватися на основі науково-гуманістичного світогляду через усю сукупність досліджуваних предметів. Провідним при цьому повинен бути соціально-гуманітарний комплекс дисциплін.

Комунікативна культура є складним багатоконтактним утворенням. Формування комунікативної культури – тривалий процес, ефективність якого забезпечується узгодженим викладанням багатьох гуманітарних дисциплін. Для побудови моделі формування комунікативної культури майбутніх лікарів необхідно виявити їхній комунікативний потенціал і вплив на формування мовної особистості лікаря. Важливими комунікативними рисами лікарів є вільне володіння мовою за будь-яких ситуацій спілкування, вміння заспокоїти, переконати тощо.

Практичну спрямованість цілей навчання української мови як засобу спілкування, вибір видів мовленнєвої діяльності, які мають бути засвоєні, кількісні та якісні характеристики відібраного навчального матеріалу, рівень володіння мовою, якого має бути досягнуто на розвинутому етапі, здатна визначити та організувати *комунікативна стратегія навчання*.

Завдання медичних закладів освіти полягає у формуванні особистості, здатної до спілкування в різних життєвих ситуаціях, особистості, яка має чітку зорієнтованість у навчанні. Отже, сучасним студентам, а майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як засіб самоформування й самовираження особистості.

Для студентів-медиків метою є використання української мови у сфері, пов'язаній з майбутньою спеціальністю та професійними інтересами. Головне їхнє завдання – читання текстів за спеціальністю й швидке одержання інформації з них, публічне мовлення на наукових конференціях, участь у дискусіях, грамотний діалог з колегами, використання мови для переконання співрозмовників, висловлювання своєї позиції, написання наукових робіт, складання офіційно-ділової документації. Але дані опитування свідчать, що студенти виявляють бажання оволодіти всіма видами мовленнєвої діяльності, опанувати засоби різних функціональних стилів (зокрема публіцистичного, художнього), адже українська мова для них – інструмент не лише професійної, але й усебічної освіти, їхнього інтелектуального та емоційного розвитку.

Останнім часом зростає інтерес до набуття риторичних знань. У зв'язку з цим постала необхідність упровадження курсу „Риторика” в медичних університетах. Класична гуманітарна риторика з давніх часів успішно вирішувала питання, пов'язані з оволодінням мистецтвом переконувальної комунікації, веденням суперечки, утвердженням людини в суспільстві. З античності риторика була основою системи освіти більшості розвинених народів. Так, у Києво-Могилянській академії XVII – XVIII ст. риторика входила до складу *trivium* (граматика, піїтика, риторика) і була найбільш популярним предметом. Несправедливо забута на тривалий час риторика зараз повертається до системи середньої й вищої освіти, науки, ширше – суспільно-політичного життя України.

Як свідчать дослідження сучасних учених, риторика у своєму розвитку рухається своє-

рідним колом, у якому її суспільні завдання як вихідного засобу існування й розвитку суспільства диференціюються за своїми окремими завданнями та знову інтегруються в науковій риторичній, яка виконує такі основні функції: суспільне управління, формування моралі й етики, стилю, дослідження психології мовленнєвої творчості [2]. У другій половині XX ст. класична риторика оновлюється як наука філософсько-дидактичного спрямування – педагогічна риторика, мета якої полягає у формуванні риторичної особистості вчителя, який володіє мистецтвом переконувального мовлення й може навчити цього мистецтва своїх учнів [3]. Підкреслюємо, що особливістю риторичної дисципліни є те, що оволодіння нею пов'язане не лише зі знаннями, але й уміннями та навичками, на формування яких спрямовані всі види навчальної роботи. Оволодіння красномовством ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках, а також на практиці виступів перед різними аудиторіями.

Важливим, на нашу думку, є те, що риторика дає підстави для нового погляду на системні можливості мови, її виражальні засоби, сприяє формуванню й вираженню думки, допомагає мові бути засобом формування та вдосконалення особистості. Риторика визначає ознаки мовленнєвої поведінки особистості, виховує уважність до вибору слова, оформлення висловлювання в усній або писемній формі, учить обирати засоби впливу відповідно до мовленнєвої ситуації.

Відтак, риторика розвиває в людині систему особистісних якостей, що забезпечують формування культури мислення (самостійність, самокритичність, оперативність, відкритість мислення, ерудиція), культури мовлення (правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність, образність), культури поведінки (увічливість, тактовність, коректність), культури спілкування (повага до співрозмовника, уміння слухати й чути, управління собою й поведінкою аудиторії, відповідальність за сказане).

Важко переоцінити силу слова у відносинах лікаря й хворого. Слово в такому разі відіграє винятково важливу роль, діє магічно. Значення слова в лікуванні хворого усвідомлювали ще в давні часи й часто цим користувалися. Гіппократу приписують такі слова: „Якщо є кілька лікарів, з яких одних лікує травмами, другий – ножем, а третій – словом, передусім зверніться до того, хто лікує словом”. Пройшли століття, а слово у своєму цілющому значенні, як і раніше, залишилося в арсеналі найефективніших засобів. Не треба зайвий раз доводити, що повагою та довірою пацієнтів користуються ті лікарі, які володіють методами словесного переконання й ураховують психологічні особливості особистості хворого, його стану, діагнозу захворювання.

Риторика визначає ознаки мовної особистості, які допомагають установлювати й підтримувати спілкування.

На засадах риторики ґрунтуються необхідні для лікаря ознаки мовленнєвої діяльності, що забезпечують взаєморозуміння лікаря з колегами або пацієнтами, а також підвищують ефективність лікування.

По-перше, це компетентність, що забезпечується наявністю знань з теми. Для лікарів це означає глибокі фахові знання, упевненість у власних професійних вміннях і навичках. Довірою пацієнтів користуються ті лікарі, які показують свою обізнаність і безпомилковість у встановленні діагнозу та лікувальному процесі.

Важливим складником ознаки культурної особистості є лінгвістичні знання. Знаючи якості гарного мовлення, орієнтуючись у мовних нормах, їхній варіативності та можливостях мотивованого порушення, ми маємо змогу точніше, докладніше передати певну інформацію. Безперечною умовою є, звичайно, багатство мовлення, оскільки, маючи великий лексичний запас, людина здатна дібрати найбільш доцільні слова за змістом, уміло використовувати запозичені слова.

Лінгвістичні знання забезпечують мовленнєву пружність, мобільність мовця, вміння переходити з одного стилю спілкування на

інший залежно від ситуації спілкування та реакції аудиторії на неї. Завдяки цьому виявляються важливі принципи риторики: залежно від мети обираються відповідні засоби, залежно від ситуації спілкування відбувається перебудова мовлення (його композиція, інтонація тощо).

У словесному спілкуванні з хворим велике значення має звукова культура голосу. Правильна інтонація допомагає передавати найтонші нюанси думок і почуттів, лікар може досягти результату в лікуванні. Як відомо, лікар повинен управляти власними емоціями, зокрема не виявляти негативних емоцій, оскільки хворий прислухається не лише до того, що говорить лікар, але й до відтінку голосу, намагається прочитати діагноз за очима лікаря. Велике значення в спілкуванні лікар – пацієнт надають виразності мовлення, емоційності, які допомагають зав'язати, спрямувати, підтримати живу, невимушену бесіду.

На основі лінгвістичних знань створюється ораторський стиль, який показує мовленнєву своєрідність, її вміння пристосувати власне мовлення до конкретного часу. Саме індивідуальний стиль є ознакою мовної особистості. У ньому виявляється емоційність, піднесеність, виразність, щирість мовлення. Це є однією з передумов виникнення довіри пацієнтів.

Риторичні вміння й навички сприяють підготовці до ділового спілкування, оскільки воно стає професійно значущою категорією – засобом організації професійної діяльності, необхідною умовою успішного виконання професійних зобов'язань. Саме риторичні вміння й навички в сукупності становлять професійну компетентність фахівця, зокрема й лікаря.

У сучасних умовах від спеціаліста вимагають якісно нового рівня володіння знаннями й вміннями у сфері ділового спілкування, оскільки професійний успіх, ефективність професійної діяльності залежать від особистості фахівця, його мовленнєвих якостей і здібностей, знань, умінь і навичок.

У процесі професійної підготовки майбутніх лікарів особливе місце посідають загальнокультурний розвиток і моральне виховання. Через те, що на вивчення гуманітарних дисциплін, які мають значний комунікативний і виховний потенціал, відведено небагато часу й навчатися майбутнім лікарям сьогодні треба ґрунтовно, економно й швидко, особливо важливо максимально продуктивно використовувати можливості навчального процесу, щоб навчити студентів професійно мислити, а потім – і діяти.

У зв'язку з цим доволі ефективним є застосування творів мистецтва в навчальному процесі. Найскладніші моральні поняття й категорії стають доступними та актуальними для студентів, тому що мистецтво, безпосередньо впливаючи на культуру почуттів, допомагає через особисте збагнути загальнолюдські цінності, оскільки мистецтво володіє іманентною гуманістичністю. Крім того, мистецтво передбачає художні емоції, які є соціально корисними і які психологи називають „розумними”.

Мистецтво містить величезний виховний потенціал та пізнавальну інформацію, служить засобом самопізнання особистості, є специфічним каналом зв'язку. Це особлива знакова система, яка має свій код.

До складу комплексу взаємодіючих мистецтв, який ми застосовуємо на заняттях гуманітарного циклу, входять твори образотворчого мистецтва, музики та літератури.

Художньою домінантою постають літературні твори, які визначають емоційну тональність кожного заняття. Тобто ми використовуємо так звану традиційну тріаду, яка, на нашу думку, сприяє відновленню психічної рівноваги і своєю гармонією впливає на внутрішню гармонію особистості, допомагає формувати певний лад думок і почуттів, сприяє створенню „культурного імунітету” в майбутніх лікарів.

Отже, застосування комплексу мистецтв у процесі професійної підготовки майбутніх лікарів дозволяє через духовність відкрити для

них доступ до найважливіших моральних понять, якими є любов, совість, почуття обов'язку, краса та професійна культура.

Знайомство зі світовою культурою в площині історичної типології дозволяє майбутньому лікареві одержати необхідні йому уявлення про предмети та явища, їхні функціональні можливості, про форми й засоби духовно-практичного та головне – морального освоєння людиною світу на різних етапах розвитку цивілізації.

Усе, що відбувається в житті людей, регулює культурна традиція, будь-то політична або правова культура, культура виробництва або керування. Звідси важливість прилучення майбутніх лікарів до спадщини світової й вітчизняної культури, формування та розвитку у них культурних навичок.

Важливе значення має культура мовлення майбутнього фахівця. Як зазначав ще Платон, мова є інструментом, за допомогою якого люди повідомляють один одному інформацію про різні предмети [4].

Культура мовлення вивчає комунікативні якості мови – правильність, точність, ясність, виразність, образність, багатство в статичі. Риторика досліджує ці якості в динаміці й комбінаціях залежно від умов та ситуацій спілкування.

Молодий фахівець, вливаючись в трудовий колектив, відразу ж переймає манеру мовного спілкування, що панує там, не усвідомлюючи, засвоює стиль соціоспілкування.

З огляду на культуру виробництва, ускладнення устаткування, вимоги до якості продукції, що постійно підвищуються, примітивність і вульгарність спочатку студентської, а потім професійної мови неминуче призводить до деградації мислення лікаря. Випускникові медичного вищого навчального закладу, який не має належно сформованих знань і навичок, дуже часто немає чого протиставити домінантній у трудовому колективі розмовній мові, що різко знижує цінність його доволі високої професійної підготовки.

Оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування повинно дати студентам безпо-

середній доступ до культури інших народів, забезпечити „діалог культур”, підвищити якість підготовки фахівців до професійної діяльності.

Володіння іноземною мовою на шляху до євроінтеграції відкриває більш широкі можливості для науково-технічного прогресу, сприяє розвиткові співробітництва та взаєморозуміння між народами. Тому таке велике значення на сучасному етапі підготовки майбутніх фахівців має практичне володіння мовою й набуває особливої актуальності в реалізації всіх цілей навчання. Для майбутнього лікаря необхідний підбір таких текстів, завдань, висловів, які становлять для нього інтерес із професійного боку, а дидактичні завдання повинні сприяти розвиткові свідомості, творчого мислення і світогляду майбутнього фахівця.

Важко переоцінити роль психології, яка забезпечує фахову підготовку майбутніх лікарів, адже їм доведеться постійно контактувати з різними людьми.

У наш час психологія впритул підійшла до осмислення сформованої ситуації, пов’язаної з одноособовим пануванням природничонаукової парадигми в питаннях про людину, що влучно висловив відомий психолог ХХ ст. Л. Виготський, повторивши суть репліки чеховського персонажа з п’єси „Вишневий сад”: „Про людину забули”. На жаль, вища медична освіта несе на собі вантаж „образу людини” як природничо-наукового об’єкта, організму, і лікар лікує хвороби, а не хвору людину. Готуючи майбутнього лікаря, вирішальними визнають точні знання: фізичні, хімічні, патологоанатомічні та ін. Істотним у лікарському мисленні продовжує вважатися лише те, що можна надійно зареєструвати органами почуттів. Поняття „хвороба” в лікаря збігається з уявленнями про органічні порушення, і значно менше – психосоматичні й дуже рідко – ноогенні. Тим часом об’єктне сприйняття людини небезпечно, оскільки якщо розглядати людину як об’єкт, то в неї з’явиться тенденція ставати лише об’єктом. Таке уявлення про людину ґрунтується на принципі детермінізму, що виключає власну активність суб’єкта. Людина як об’єкт пізнання в цій

логіці пасивна, вона повинна виконувати інструкції, інформувати про психічні процеси й стани.

Отже, наявна організація вищої медичної освіти формує підхід до людини як організму, ідентифікує людину із хворим органом, приносячи на несвідомому рівні ілюзію можливості пізнання людини лише на основі вивчення закономірностей життєдіяльності організму. Навіть цим окремим спостереженням підтверджується факт, що прикметник „хворий” став іменником, а це фактично відкинуло слово „людина”. За хворобою найчастіше забувають про людину, наслідком чого стають випадки призначення лікування, що відповідає поразці одного органа, але протипоказаного хворому в цілому. Повне ж ігнорування духовного світу пацієнта призводить до виникнення в нього відчуття самотності, непотрібності, занедбаності, приниженості, тобто почуття піддослідного кролика, а найстрашніше полягає в тому, що це відбувається незалежно від успішності лікування як такого.

Зрозуміти складний душевний і духовний світ людини вдається лише тим лікарям, які розуміють і поважають його і в собі, і в інших, формуючи ставлення до пацієнта як до неповторної особистості, тобто цілісної людини, що володіє не лише фізичною, але й душевною, і духовною сутностями. Саме такі якості повинен розвивати в собі фахівець ХХІ ст. Без педагогічних і соціальних знань також неможливе професійне становлення майбутнього лікаря. Джерела професійного становлення фахівців знаходимо в соціальному оточенні. Надзвичайно великий вплив філософії на процес морального виховання студентів, їхньої соціальної відповідальності. І справа не в тому, щоб концентрувати увагу студентів на тих або тих етичних поняттях. Головне – виробити в них потребу невтомного міркування над основними моральними цінностями людського буття. Найважливішим завданням гуманітарної підготовки студентів є розвиток світогляду молодих фахівців.

Загальна гуманітарна культура дає більш широке орієнтування діяльності лікаря. Вирі-

шуючи складні завдання, він не зможе не враховувати гуманістичні аспекти – екологічні проблеми, фізичне й духовне здоров'я людини. Власне світоглядний аспект дає можливість до опанування студентами тих знань, що відображають і загальну сучасну картину світу, і соціальну дійсність.

Але разом зі знаннями студент повинен опанувати й основні закони наукового мислення, його творчий характер. Дуже важливим, що знанням може називатися лише те знання, яке пройшло через почуття й волю людини, знання, що діє як нове життя. Знання не можуть не пронизуватися моральною небайдужістю до людського життя.

Необхідно також згадати роль етики, у центрі уваги якої – людина та її взаємини з іншими людьми, що сприяють становленню сучасного лікаря. Незважаючи на те, що на заняттях з етики у вищих навчальних закладах викладачі дуже часто обмежуються лише повідомленням визначених етичних знань майбутнього фахівця, але саме з цього починається прилучення до основ моральної культури особистості. Викладач повинен впливати не лише на раціональну сферу свідомості студентів, але й на емоційну, не лише формувати моральні установки, але й сприяти розвитку, вихованню культури почуттів студентів.

Будь-яка робота лікаря вимагає від нього самостійної практичної діяльності, пов'язаної з творчою активністю, пошуком можливостей реалізації її результатів, здатністю приймати рішення в нестандартних ситуаціях, що значною мірою актуалізує етичні знання. Лікарська етика припускає спрямованість на формування таких моральних якостей, як сумлінність, особистісна чесність і відповідальність. Лікарська етика покликана також створювати сприятливу атмосферу взаєморозуміння в трудовому колективі [5].

Відтак, етичні знання в навчальному процесі покликані формувати професійну мораль фахівця й деякою мірою підвищувати моральну культуру майбутнього лікаря.

Людина не повинна стати частиною світу, наповненого вузькими фахівцями, що знають багато про маленький відрізок світу, але при цьому нездатні передати ці знання іншим. Уся людська історія – це історія культури. Культура, якщо її розуміти широко, перебуває в тісному зв'язку з професійною діяльністю, будучи найважливішою детермінантою поведінки індивіда [6]. Культурне самоототожнення, крім того, найтіснішим чином пов'язане з виявом національної самосвідомості особистості

Отже, формування комунікативної культури майбутніх лікарів забезпечує низка гуманітарних дисциплін, опанування якими стимулює професійне самовдосконалення студентів, умотивовує вивчення лінгвістичних дисциплін, які мають значний комунікативний потенціал. Риторика сприяє виробленню в майбутніх лікарів правильного, логічного мислення, розвитку вміння керувати своїми жестами, мімікою, володіти невербальними засобами комунікації. Щоб кваліфіковано, швидко та оперативно зрозуміти психологічний стан хворих, майбутнім спеціалістам потрібне вивчення психології.

Перспективи подальших досліджень із цієї галузі ми вбачаємо саме в обґрунтуванні потенціалу вивчення лінгвістичних дисциплін для майбутніх працівників медичних закладів.

Література

1. **Арестова Л. Д.** Дидактический анализ сформированных научных понятий в высшей школе: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Л. Д. Арестова. – М., 1983. – 226 с.
2. **Синельникова Л. Н.** Риторика как научная и учебная дисциплина / Л. Н. Синельникова, А. Г. Лапотько. – Луганск, 1996.
3. **Рождественский Ю. В.** Теория риторики / Ю. В. Рождественский. – М., 1999, 165 с.
4. **Алексюк А.** Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підр. для студ., аспірантів та молодих викладачів вищ. навч. закл. / А. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.

5. Азимов Э. Словарь методических терминов / Э. Азимов, А. Щукин. – СПб., 1999. – 151с.

6. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства XIV – XVI вв. – М. : Педагогика, 1985. – 365 с.

* * *

Юсеф Ю. В. Формування комунікативної культури лікаря в процесі вивчення гуманітарних дисциплін

Статтю присвячено розгляду проблеми формування комунікативної культури студентів вищих навчальних медичних закладів. Підготовка майбутнього лікаря-професіонала є складним і тривалим процесом. Доведено, що лікар повинен володіти не лише глибокими знаннями в галузі медицини, але й високими особистісними якостями, які формуються в процесі вивчення предметів саме гуманітарного циклу. Оскільки діяльність лікаря відзначається високим рівнем емоційних переживань, то важливим чинником професійного становлення спеціаліста є відповідність спрямованості особистості професійним вимогам. Отже, можна констатувати великий комунікативний потенціал предметів гуманітарного циклу в підготовці майбутніх лікарів.

Ключові слова: комунікативність, комунікативна культура лікаря, культура мовлення, спілкування лікаря, гуманітаризація освіти.

Юсеф Ю. В. Формирование коммуникативной культуры врача в процессе изучения гуманитарных дисциплин

В статье рассматривается проблема формирования коммуникативной культуры студентов высших учебных медицинских учебных заведений. Подготовка будущего врача-профессионала – сложный и длительный процесс. Доказано, что врач должен обладать не только глубокими знаниями в области медицины, но и высокими личностными качествами, которые формируются именно в процессе изучения предметов именно гуманитарного цикла. Поскольку деятельность врача отличается высоким уровнем эмоциональных переживаний, важным

фактором профессионального становления специалиста является соответствие направленности личности профессиональным требованиям. Таким образом, можно констатировать наличие огромного коммуникативного потенциала предметов гуманитарного цикла в подготовке будущих врачей.

Ключевые слова: коммуникативность, коммуникативная культура врача, культура речи, общение врача, гуманитаризация образования.

Yusef Yu. V. The Formation of Medical Doctors' Communication Culture in the Process of Studying Humanities

The article examines the formation of communication culture in the students working toward their medical degree. The training of medical doctors is a complex and lengthy process. It is well-known that those individuals who have chosen this career path are expected to possess not only a profound knowledge in the sphere of medicine, but, due to the high emotional impact of the medical profession, also certain personality traits, which can be best formed in the process of studying humanities.

Although communication culture is the subject of interdisciplinary study, the author suggests that of primary importance in the process of its formation in prospective medical doctors is rhetoric. This academic subject develops cognitive strengths (independence, openness, erudition, etc.); culture of speech (grammar, expression, clarity, accuracy, brevity, etc.); safeguards and cultivates best practices of behavior (politeness, tact, etiquette) and communication (respect for and attention to the conversation partner, self-management skills, responsibility for one's words).

Visual, literary, and performing arts, as well as psychology, ethics, and foreign languages are also among those academic subjects that contribute to the formation of the communication culture of the prospective medical doctors.

Key words: Communicativeness, medical doctor's communication culture, culture of speech, medical doctor's communication, humanitarization of education.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2013 р.

Прийнято до друку 01.11.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Лобода С. М.